

Рецензент Кифяк В.Ф., д.е.н., професор, декан факультету менеджменту, туризму та ресторанного господарства, завідувач кафедри менеджменту і туризму Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ, м. Чернівці

16.04.2014

УДК 339.747

Арутюнян Рузанна, Арутюнян Світлана, Ітигіна Олена
ФІНАНСОМІКА: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення макроекономічної сутності фінансоміки як цивілізаційного феномену у філософській, політ економічній та фінансовій площині. Встановлено співвідношення реального і фінансового секторів економіки і форм їх диспропорцій. Проаналізовано умови зростання ролі і значення фінансово-монетарного фактора у світовій і національній економіках.

Ключові слова: фінансоміка, фінансовий капітал, фінансові ринки, деривативи, реальна товаропродукуєча економіка.

Арутюнян Рузанна, Арутюнян Светлана, Итигина Елена
ФІНАНСОМІКА: ПОДХОДИ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ СУЩНОСТИ.

В статье раскрыты современные подходы к определению макроэкономической сущности фінансоміки как цивилизационного феномена в философской, политэкономической и финансовой плоскости. Проанализировано соотношение реального и финансового секторов экономики и формы проявления их диспропорций. Раскрыты условия роста роли и значения фінансово-монетарного фактора в мировой и национальной экономиках.

Ключевые слова: фінансоміка, фінансовый капитал, фінансовые рынки, деривативы.

Arutiunian Ruzanna, Arutiunian Svetlana, Itugina Elena
FINANSOMİKA: THE APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE MACROECONOMIC ESSENCE.

The article reveals the modern approaches to the definition of the essence of macroeconomic finansomiki as civilizational phenomenon in philosophical, political economic and financial level. Were analyzed the ratio of real and financial sectors and forms of their imbalances. Revealed growth conditions the role and importance of financial and monetary factors in the global and national economies.

Keywords: finansomika, financial capital, financial markets, derivatives.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В економічній і фінансовій літературі останніх років з'явився ряд термінів, які відображають колосальне зростання ролі і значення фінансово-монетарного фактора в усіх сферах життя світової економіки: фінансова цивілізація [1, с.60], фінансова економіка [2,3], фінансоміка [4,5]. Всі вони фіксують глибокі трансформації, коли глобалізаційні імперативи формують нову парадигму розвитку і світової, і національних економік [3, с.3]. Багато фундаментальних питань сутності і форм прояву такого цивілізаційного феномена, як фінансова економіка, потребують уваги різних фахівців, тому до вирішення цих питань звертаються і філософи, і теоретики-економісти, і фінансова наука.

Філософська думка звертається до дилеми: фінансова цивілізація – глухий, безперспективний кут розвитку людства чи панацея від багатьох проблем сучасності [1, с.60], і відповідає на таке запитання протилежно. Згідно однієї позиції [1, 3], фінансова цивілізація забезпечує стабільність світового порядку і гарантує його ефективний розвиток, вона надає необхідний інструментарій (фінанси, електронний банкінг, електронні гроші) та ресурси для вирішення більшості суспільних проблем, здійснення соціального прогресу. Песимістичній сценарій розвитку фінансової цивілізації, який характеризується застереженнями про її некерованість в умовах глобалізації, кінцем «ери долара», небезпекою «фінансових пірамід», гігантськими фінансовими «макроміхурами», глибокими, всебічними кризами і т.і., прихильники цієї філософської позиції відкидають.

Інша позиція філософської думки полягає в тому, що фінансова економіка завершує тривалу, історичну епоху, епоху вичерпання ресурсів й саморегуляції економічної системи, епохи індустріального суспільства. Її інструменти (гроші, кредит тощо) невзможі «вирішити такі глобальні екзистенційні проблеми, як нестача вичерпаних ресурсів, брак продовольства, питної

води, подолання невиліковних хвороб тощо» [1, с.62] і тому необхідні активні пошуки і визначення пріоритетних завдань для вирішення таких проблем, де фінансові інструменти будуть виконувати лише роль інструментів поряд з багатьма іншими.

Отож, філософська думка не має односпайної точки зору на такий цивілізаційний феномен, як фінансоміка. Також немає її і у наукових працях фахівців загальної економічної теорії як фундаментальної економічної науки. І, на нашу думку, це пояснюється тим, що методологія та інструментарій, які використовувались у минулому і стосувались індустріальної епохи, неможливо пристосовувати до аналізу економічних явищ і процесів нової фінансової економіки. Тут потрібні нові методологічні підходи, нові пояснення, нові економічні категорії.

Однією з спроб пояснити сучасний світ фінансів є дослідження Пітера Л.Бернстайна «Против богов. Укращення ризику», в якій автор стверджує, що для пояснення фінансової економіки потрібна теорія хаосу, тому що така економіка – це хаос, в якому причино-наслідкові зв'язки порушуються, точність прогнозів неможлива, минуле не попереджає про майбутні потрясіння. Фінансова економіка дає змогу поринути у світ нестримного споживання, але створює великий ризик: увесь світ перетворюється на загальну «фінансову піраміду» і тому увесь час продукується причини майбутніх криз [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як бачимо, феномен фінансової цивілізації, її макроекономічна природа об'єктивно впливає на різні площини життя суспільства і тому її наукове осмислення є суспільним запитом для різних складових науки, серед яких на першому місці, безумовно, економічна теорія. Отож, визначення сутності і форм прояву фінансової економіки, співвідношення реального і фінансового секторів ринкової системи постає однією з фундаментальних проблем економічної теорії. Невипадково і виникнення терміну «фінансоміка» в працях російських вчених політекономів (Левіна І., Колесов В., Осіпов Ю.) [2, 4, 5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи подвійну природу фінансового сектора, вчені визначають, що класичну його функцію – розподіл і перерозподіл вартості створеного у реальному секторі сукупного суспільного продукту, доповнює зовсім нова функція – створення віртуальної вартості, яка приносить реальний додатковий дохід.

В цих дослідженнях фінансоміка визначається як «вища форма буття економіки», «керована в основі своїй і у вирішальному ступені фінансовими факторами» [5,6].

Левіна І.Г. вводить поняття «превратний труд», а Бузгалін О.В. і Колганов А.І. – термін «превратний сектор» - сектор, в якому не виробляються ні матеріальні, а ні культурні цінності, а одні перетворені форми використовуються для продукування інших перетворених форм [7]. Д.є.н. Грищенко А., Міщенко В. у своєму визначенні фінансової економіки підкреслюють, що фінансова економіка характеризується новою роллю фінансового капіталу, який стає самостійним домінуючим сектором економіки [1, с. 62]. В той же час Міщенко В.І. висловлює ідею фінансового капіталу має свої протиріччя і доки вони не досягли ступеню антагоністичності такий стан продовжиться, а вирішення цих протиріч призведе до появи нової форми капіталу – інтелектуального, який зможе розв'язати проблеми гострих суперечностей розвитку сучасної економіки [1, с. 62].

Розглядаючи питання фінансоміки як цивілізаційного феномену, Лук'янов В. вказує на те, що макроекономічна природа цього явища не досліджена [3, с. 3]. Згідно з точки зору вченого, фінансоміка – це розмаїта сукупність фінансових ринків, які наповнюються новими фінансовими продуктами і технологіями, у першу чергу ринку деривативів. Фінансова економіка породжує прямо протилежні фізичній (товаропродуючій) економіці процеси і озброєна вона найсучаснішими інформаційно-технологічними, комп'ютерно – електронними системами і тому, демонструє свою економічну владну сутність [3, с. 3], відводячи товаропродуючій економіці роль «підсобного працівника». І дійсно, коли світовий сукупний валовий продукт сягає у 2013 році 90 трлн. доларів, сукупні фінансові активи досягли 230-240 трлн., а цінні папери другого порядку, або деривативами (похідні цінні папери, ковенанти), за різними оцінками, коливаються в межах від 500 трлн. доларів до 2 квадрилйонів [8]. Фіктивний капітал як «тінь» реального капіталу гігантськи зростає і ця «тінь», особливо в похідних цінних паперах, а ж ніяк не пов'язана зі своїми реальним двійником. У фінансоміці відбувається безпрецедентна мультиплікація фінансових інструментів, сукупність яких разом з інститутами, які їх обслуговують, являють форми прояву сучасної фінансоміки.

За цими зовнішніми, поверховими формами приховується фінансовий капітал, який в умовах гігантських фінансових спекуляцій перетворюється на фікцію і призводить до утворення нічим не забезпеченим «макроміхурів». До 2007 року – початку останньої структурно-економічної

і фінансової кризи цей фіктивний капітал або «тінь» свого реального двійника гігантськи подовжилась, сформувалась ілюзійна, віртуальна вартість, повністю відірвана від дійсної реальної вартості тих виробничих активів, які вона повинна відображати.

«Ринковий геній виявився у формуванні такої парадигми фінансової економіки, яка дозволяє найбільш підприємливим учасникам ринкових відносин ... маніпулювати фактично невидимими цінностями, тобто фіктивним капіталом» [3, с. 4].

Закони фінансової економіки формують новітню економік-фінансову структуру з безліччю загадок і слід продовжити дослідження і філософів, і політекономів, щоб збагнути всю її глибинну сутність і закономірності розвитку. Однак вже на цей час можна визначити, що така фінансова структура провокує реальні можливості для розширеного відтворення віртуального капіталу, посилює волатильність та нестійкість і макроекономічну асиметричність. Підсумовуючи результати дискусій щодо сутності фінансової економіки, як вона визначається в загальній економічній теорії, можна стверджувати, що в цьому понятті (категорії) фіксується формування і функціонування зовні самостійної і відокремленої від реальної товаропродукуючої економіки сфери, яка живе за своїми власниками законами і сама створює вартість більшу, ніж була інвестована. Складається враження, що гроші, цінні папери, валюта самі народжують нові, більші гроші і формується ілюзія створення і зростання вартості в самому фінансовому секторі.

Ірраціональні ірреальні, перетворені зовнішні форми буття фінансової економіки вуалюють її сутність і її об'єктивну залежність від реальної економіки.

Фінансова теорія також звертається до визначення сутності фінансової економіки природи фінансового сектора, його функцій в сучасній економіці, генезиса Homo Finansus тощо.

Вчені констатують, що сьогодні сформувався світовий фінансовий капітал з перевагою в ньому спекулятивних віртуальних складових. Фінансові спекулянти оперують блукаючим капіталом, який кочує по всьому світу в пошуках надприбутків (згадаємо, наприклад, Д. Сороса). «Фіктивно-спекулятивний капітал, який чомусь називають інвестиціями, є за своєю сутністю антиінноватором щодо економік, які роблять спробу за його допомогою вирішити наявні фінансові проблеми. Перманентна імпульсивність спекулятивного капіталу створює суттєві проблеми для країн його заземлення» [3, с. 5]. Ми цілком згодні з таким визначенням фінансового капіталу і наслідків його руху.

Сучасна фінансової економіка – це, насамперед, безпрецедентна мультиплікація похідних фінансових інструментів та деривативів, що швидко розвиваються, постійно оновлюються (ф'ючерси, форварди, опціони та їх різновиди, варанти, кредитно-дефолтні свопи тощо) і над цим працює фінансовий інжиніринг, і фахівці-практики на фінансових ринках.

Диспропорції у розвитку сучасних реального і фінансового секторів проявляється у різних формах, зокрема:

- у збільшенні обсягів вкладень у фінансовий сектор на шкоду реальному;
- у відтоку вкладень капіталу і людських ресурсів реального сектора у фінансовий;
- у відокремленні потоків грошей і капіталів від потоків товарів та послуг;
- у стрімкому і безконтрольному зростанні обсяг деривативів;
- у системі ентропії фінансового капіталу і його макроекономічній асиметричності, тощо.

Саме така ситуація склалася в перше десятиліття 2000-х років в розвинутому секторі світової економіки і вона, на наш погляд, представляє безперечну загрозу і для світової, і для національних економік. Виникає питання: чи взможе фінансової економіка та фінансові ринки забезпечити пропорційність розвитку економічних систем і ефективний розподіл фінансових ресурсів, чи створює вона передумови для науково-технічного прогресу, для інновацій в реальному секторі, чи може стати основою для гуманізації суспільства? Зважаючи на ці питання, актуальною, на нашу думку, стає необхідність формування нової парадигми регулювання фінансової сфери і використання всього економічного інструментарію «вгамування» безконтрольного розвитку фінансових ринків та їх окремих сегментів: податкових, бюджетних, валютних, грошово-кредитних інструментів. В останні роки розвинуті країни намагаються вирішити, принаймні, дві проблеми: 1) використання податкових важелів для зниження прибутковості фінансових операцій і тим самим їх прибутковості для інвесторів; 2) деофшоризація фінансових потоків методами «кнута» (жорстке законодавство, заборони, внесення інвесторів до «чорних списків» та ін.) і «пряника» (матеріальні стимули).

Однак цих регуляцій з боку держав і наднаціональних фінансових регуляторів недостатньо. Сьогодні найбільш розвинуті країни йдуть шляхом неоіндустріалізації на базі нового технологічного устрою, в основі якого лежать цифрові і 3D технології, нано- і біотехнології,

інновації в промисловості і т.і. Наприклад, США переживають індустріальний «ренесанс», повертаючи реальне виробництво в країну, збагнувши, що неможливо бути лідером, розвиваючи тільки фінансову та наукову сфери.

Такі процеси свідчать: країни створюють нові порівняльні переваги для концентрації реального виробництва у вигляді промислових кластерів, конгломератів, інноваційних секторів тощо, тобто формується новий тренд у розміщенні реального виробництва.

Висновки з зазначених проблем та перспективи подальшого дослідження. На сучасному етапі розвитку і національних, і світової економіки визначальними та пріоритетними є фінансові, грошові чинники, стимули та регулятори. Фінансоміка як етап домінування фінансового капіталу має свої протиріччя, розв'язання яких, при умові їх антоганізму, призведе до появи нових форм капіталу, які будуть свідчити про закат фінансової цивілізації. Подальші дослідження в даному напрямі необхідні для вирішення проблем сучасної фінансоміки, забезпечення необхідного рівня її соціальної відповідальності, визначення перспектив і напрямів розвитку в майбутньому.

Складність, новизна, багатогранність об'єкта підняття не дозволяють використовувати знання, які сформувалися у минулому, а потребують зовсім нових підходів. Як глобалізаційні імперативи формують нову парадигму розвитку фінансової економіки, так і для її осмислення необхідний світоглядний переворот у економічній та фінансовій теорії.

Література

1. Фінансова цивілізація: перспектива чи глухий кут соціального прогресу. (нотатки з наукового форуму) // Вісник НБУ. – 2011. – №5. – С.60-62.

2. Осипов Ю.М. Эпоха постмодерна (в 3-х частях) / Ю.М. Осипов. – Ч. 1. – М., 2004. – 125 с.

3. Лук'янов В. Фінансова економіка як цивілізаційний феномен / В. Лук'янов // Фінансовий ринок України. – 2012. – №78. – С. 47.

4. Глобализация мирового хозяйства и национальные интересы России / В.П. Колесова. – М.: Прогресс. – 2002. – 273 с.

5. Левина И.Г. О двойственной природе финансового сектора (методологические замечания) / И.Г. Левина // Вестник Моск. ун-та. – Сер.6. Экономика – 2007. – №2. – С.61.

6. Берстайн П.Л. Против богов. Укрощение риска / П.Л. Берстайн. – М.: ОЛИМП-БИЗНЕС, 2000. – 215 с.

7. Бузгалин А.В., Колганов А.И. Глобальный капитал / А.В. Бузгалин, А.И. Колганов. – М.: Прогресс. – 2004. – 263 с.

8. Фергюсон Н. Восхождение денег. Пер.с англ. / Н. Фергюсон. – М.: Астрель, 2010. – 224 с.

1. Finansova cy`vilizaciya: perspekty`va chy` gluxy`j kut social`nogo progresu. (notatky` z naukovogo forumu) // Visny`k NBU. – 2011. – #5. – S.60-62.

2. Osy`pov Yu.M. Эпоха postmoderna (v 3-x chastyax) / Yu.M. Osy`pov. – Ch. 1. – М., 2004. – 125 s.

3. Luk'yanov V. Finansova ekonomika yak cy`vilizacijny`j fenomen / V. Luk'yanov // Finansovy`j ry`nok Ukrayiny`. – 2012. – #78. - S. 47.

4. Globaly`zacy`ya my`rovogo hozyajstva y` nacy`onal`nye y`nteresy Rossy`y` / V.P. Kolesova. – М.: Progress. – 2002. – 273 s.

5. Levy`na Y`.G. O dvojstvennoj pry`rode fy`nansovogo sektora (metodology`chesky`e zamechany`ya) / Y`.G. Levy`na // Vestny`k Mosk. un-ta. – Ser.6. Ekonomy`ka – 2007. – #2. – S.61.

6. Berstaj`n P.L. Proty`v bogov. Ukroshheny`e ry`ska / P.L. Berstaj`n. – М.: OLY`MP-BY`ZNES, 2000. – 215 s.

7. Buzgaly`n A.V., Kolganov A.Y`. Global`nyj kapu`tal / A.V. Buzgaly`n, A.Y`. Kolganov. – М.: Progress. – 2004. – 263 s.

8. Fergjuson N. Vosxozhdeny`e deneg. Per.s angl. / N. Fergjuson. – М.: Astrel`, 2010. – 224 s.

Рецензент Кубліков В.К., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку Одеського національного економічного університету.

12.02.2014